

PAPER DETAILS

TITLE: 6. Sinif Sosyal Bilgiler Ders Kitabinda Türkçenin Söz Varligi

AUTHORS: Memet KUZHEY

PAGES: 3302-3328

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1675648>

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Türkçenin Söz Varlığı

DOI: 10.26466/opus.907263

*

Memet Kuzey *

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi, Bayburt/Türkiye

E-Posta: memetkuzey@bayburt.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9866-8134](https://orcid.org/0000-0002-9866-8134)

Öz

Sosyal bilgiler dersi, disiplinlerarası bir ders olup, Türkçenin söz varlığı açısından zengin bir içeriğe sahip olmasını gerektirmektedir. Söz varlığının öğrencilere kazandırılmasında en önemli materyal ders kitaplarıdır. Bu bağlamda ders kitapları Türkçenin söz varlığını yansıtabilmeli ve öğrencilerin kişisel söz varlıklarını da geliştirici nitelikte olabilmelidir. Bu çalışmanın amacı, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki Türkçenin söz varlığını tespit etmektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında Talim Terbiye Kurulu'nca kabul edilen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Batı kökenli kelimelerin kullanımının büyük bir çeşitliliğe sahip olduğu, daha çok Fransızca kökenli kelimelerden oluştuğu, Türkçenin deyim zenginliğinin ders kitabına yansıtıldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin kişisel söz varlığını geliştirebilecek kalıp sözlere, ikilemlere ve farklı disiplinlere ait terimlere yer verildiği tespit edilmiş olup, disiplinlerarası bir ders içeriğine sahip olmasına rağmen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerine neredeyse hiç yer verilmediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, sosyal bilgiler, sosyal bilgiler ders kitapları, söz varlığı, söz varlığı unsurları.

The Presence of Turkish in the 6th Grade Social Studies Textbook

*

Abstract

Social studies course is an interdisciplinary course and requires a rich content in terms of Turkish vocabulary. The most important material in gaining vocabulary to students is textbooks. In this context, textbooks should be able to reflect the vocabulary of Turkish and improve students' personal vocabulary. The aim of this study is to determine the vocabulary of Turkish in the 6th grade social studies textbook. The study was carried out using document analysis, which is one of the qualitative research methods. The data of the study were obtained from the 6th grade social studies textbook accepted by the Board of Education in the 2018-2019 academic year. The data were analyzed and interpreted with content analysis. Based on the findings obtained, it was determined that the use of Western-origin words in the 6th grade social studies textbook has a great variety, consists mostly of French-origin words, and the richness of Turkish idioms is reflected in the textbook. It was determined that there were phrases, dilemmas and terms belonging to different disciplines that could improve the students' personal vocabulary, and it was concluded that proverbs were almost never included in the 6th grade social studies textbook, although it has an interdisciplinary course content.

Keywords: *Social studies, textbook, social studies textbooks, vocabulary, vocabulary elements.*

Giriş

Çocuklar, sosyal bir varlık olarak ailede dünyaya gelirler. Çocukların ihtiyaç duyduğu her şeyi aile sağladığından dolayı onların sosyalleşmesinde ve yetiştirilmesinde aile kritik bir rol oynar. Aile, çocuğun iletişim kurduğu ve çevresinde gördüklerine ilişkin ilk fikirlerini geliştirdiği bir ortamı ifade eder. Ailenin eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumu, aile bireylerinin meslek çeşitliliği vb. çocuğun söz varlığı üzerinde etkili olabilmektedir. Ailenin bu konuda çocuğa ne kadar destek verdiği ve ne gibi olanaklar sunduğu çocuğun dil edinimini önemli ölçüde belirler. Çocuğun dil edinimini etkileyen diğer bir ortam ise okullardır. Okullar, çocuklara amaçlı söz varlığını geliştirme fırsatı sunan mekânlardır. Uzmanlaşmış kurumlar olarak zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla çocuklara dil zevkini ve bilincini kazandırmaya çalışırlar. Böylece duygularını, düşüncelerini ve hayallerini ifade etmelerine katkı sağlayarak dil becerilerini edinmelerine rehberlik etmiş olurlar.

Okullar dil edinim süreçlerine eğitimin rehberi ve kılavuzu niteliğinde olan programlara göre yer verirler. Bu programlar eğitilecek öğrencilere, hayatlarında kendilerini ifade edebilecekleri öğrenme yaşantılarını kazandırma süreçlerini (Demirel, 2019, s.2) kapsamaktadır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (SBDÖP) dil becerilerine yer verildiği görülmektedir. Türkiye Yeterlilik Çerçevesi, “Anadilde iletişim” başlığı altında “kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır” ifadesi yer almaktadır. “Özel Amaçları”, “Temel Beceriler” ve “Programın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” bölümlerinde (MEB, 2018, s.4-10) Türkçenin söz varlığına doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkçenin söz varlığına programlarda yer verilmesi kadar ders kitaplarında da yer alması bir o kadar önemli görülmektedir.

Öğrencinin okulda neler öğreneceğini ve öğretmenin neler öğreteceğini belirleyen önemli araçlardan biri ders kitaplarıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı 2011, s.34-64). Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde basılı materyaller arasında öğretmen ve öğrenciler tarafından

en fazla kullanılan (Sever, 2010, s.15), öğretme ortamının önemli tamamlayıcısı (Karatay, 2007, s.147) ve öğrencilerin söz varlığını besleyen önemli kaynakçalardır (Keklik, 2011, s.82). Ders kitapları temel kaynak durumunda olması nedeniyle öğrencinin söz varlığı edinimi açısından büyük önem taşımaktadırlar. Bu bağlamda söz varlığı ile öğrencinin temel dil becerileri, özellikle de okuduğunu anlama gücü arasında yüksek bir ilişkiyi ifade ederler (Göçer, 2009, s.1026).

Toplumların geçmişten günümüze kadar içinden geçtiği tarihsel süreci gösteren ve onların geleceğine dair ışık tutan sözlü ve yazılı kültürel öğelere dair ne varsa orada o toplumun kültürü ve o kültürün en önemli parçası olan dilin varlığından söz etmek mümkündür (Kaban ve Bulut, 2020, s.2686). Söz varlığı bir milletin var olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Söz varlığının korunmasında ve toplumsal bir bellek olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasında ders kitapları önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ders kitaplarında söz varlığının öğretimi amaç halinde ortaya çıkar ve eğitimin en merkezi konumunda yer alır (Karadağ, 2019, s.3-7). Ders kitapları öğrencilerin gelişimine göre bir dilin özelliklerini içerir ve söz varlığını oluşturur. Söz varlığı bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011, s.2158) olarak tanımlanır.

Ders kitapları söz varlığını oluşturan sözcük, ikileme, deyim, atasözü, ilişkili sözler ve kalıplaşmış sözlere yer vermektedir (Karadağ, 2019, s.6; Gökdayı, 2008, s.89). Ders kitapları bu söz varlığı unsurlarının öğrencilere kazandırılmasında önemli bir materyal konumundadırlar (Karagöl ve Tarakçı, 2019, s.149). Ders kitaplarının içeriğinin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de söz varlığı açısından niteliğidir (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010, s.425). Öğrencilerin ders kitaplarındaki metinlerin tam ve doğru bir şekilde anlamaları kelime dağarcıklarıyla nasıl doğru orantılı ise öğrencilerin edinecekleri söz varlığıyla da bu metinler ile doğru orantılıdır ve büyük önem taşımaktadır (Göçer, 2009, s.1046). Kazandıkları bu söz varlığı da akademik başarılarını etkileyebilmektedir (Karatay, 2007, s.146).

Söz varlığının öğrencilere kazandırılmasında ana kaynakça görevi gören ders kitapları ile ilgili olarak MEB'in bazı ölçütler koyduğu görülmektedir. Nitekim taslak ders kitaplarının değerlendirilmeye esas

olacak kriterler ve açıklama bölümünde “dil, anlatım ve üslup” başlığında “ders kitaplarında öğrencilerin seviyelerine uygun ve söz varlıklarını zenginleştirmeye yönelik bir dil kullanılmalıdır” ve “Dil ve anlatım yönünden uygunluk” başlığında ise “Kullanılan dil (söz varlığı, ifade tarzı, terminoloji, yabancı sözcük vb.) öğrenci seviyesine uygun olmalıdır” (MEB, 2019b, s.11-20) gibi kriterlere yer verildiği görülmektedir. Belirlenen bu kriterlerden söz varlığı kapsamında yer alan yabancı kelime, terim, deyim, atasözleri, kalıp sözler ve ikilemeler yer almaktadır.

Yabancı kelimeler; bir toplumun başka bir toplumla gerçekleştirdiği siyasi, ticari, kültürel, sosyal ilişkilerin sonucu ya da bilim ve teknolojiye değişim ve gelişimlerin, üretildiği toplumlardan dışa doğru yaygınlaşması yoluyla diğer dillere dâhil olurlar. Geçtiği dilde yabancı kelime olarak adlandırılırlar ve dâhil olduğu dilin ses özelliklerine bürünürler (Karadağ, 2019, s.25; Apaydın, 2010, s.53). Terimler; bilim, meslek ya da özel alanlarının kendi alanlarına özgü anlamlarını karşılarlar. Anlamları kesindir, kişiden kişiye değişmez, ancak dil içinde dolaşimleri sınırlıdır (Karadağ, 2019, s.26; Apaydın, 2010, s.62).

Deyim; genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleridir (TDK, 2011, s.651). Anlatımı renklendirip canılaştırır. Çünkü deyimler, belli bir durumu, olayı ya da kavramı tek tek sözcüklerden daha etkili bir biçimde anlatır (Apaydın, 2010, s.56). Atasözleri; uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesellerdir (TDK, 2011, s.180). Atasözleri aynı zamanda kuşaklar arasında gündelik hayatın etki düzeyi yüksek sözleri ve içinde var olduğu kültürün en önemli taşıyıcı ve yansıtıcılarıdır (Karadağ, 2019, s.20).

Kalıp sözler; daha çok niyet ve temenni bildiren ve toplumun hemen her ferdinin kullanmayı adet hâline getirdiği sözlerdir. Kalıp sözlerin toplumun kültürüne ışık tuttuğunu, inançları ve insan ilişkilerindeki ayrıntılarla gelenek ve görenekleri yansıttığını belirtmektedir (Karadağ, 2019, s.26). İkilemeler; anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi ve anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözün yan yana kullanılmasıdır (Karadağ, 2019, s.23; Apaydın, 2010, s.54).

Öğrencilerin söz varlığı unsurlarının kazanımında sosyal bilgiler ders kitaplarının ayrıca önemli bir yere sahip olduğu aşîkârdır. Çünkü sosyal bilgiler “bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2004, s.45) olarak tanımlanmakta ve disiplinlerarası bir söz varlığını da içermektedir. Bu araştırmanın problem cümlesini 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki içeriğin bu söz varlığı açısından hangi özellikleri gösterdiğinin araştırılması oluşturmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde (Karadağ, 2019; Karagöl, Tarakçı 2019; Demir 2016; Onan 2016; Apaydın 2010; Karadağ ve Kurudayıoğlu 2010; Turhan 2010; Uludağ 2010; doğru 2008; Kaya 2008; Arslan-Kutlu 2006) genel olarak Türkçe ders kitaplarını söz varlığı açısından inceledikleri görülmektedir. (Değirmenci, Kuzey ve Yetişensoy 2019; Sönmez 2014; Şahin, 2014; Gülersoy 2013; Kaymakçı 2013; Karabacak ve Turan 2007; Şahin 2004) sosyal bilgiler ders kitaplarını farklı konu alanlarına göre inceledikleri belirlenmiştir. Ancak bu çalışmalarda sosyal bilgiler ders kitaplarını söz varlığı açısından incelenmediği görülmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir ders oluşu, bireyin toplumsallaşması sürecinde işlevsel rolü dikkate alındığında; söz varlığının ders kitaplarında nasıl yer aldığı araştırma açısından önemli görülmektedir. Çünkü ders kitaplarındaki söz varlığı, öğrencilerin sosyal bilgiler dersini oluşturan disiplinlerine karşı tutumlarında belirleyici olabilmektedir (Göçer, 2009, s.1026). Bu sebeple araştırmanın amacı, 2018 SBDÖP’na göre yenilenen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı (yabancı kelime, terim, deyim, atasözü, ikileme ve kalıp söz) unsurlarını tespit etmektir. Bu kapsamada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Batı kökenli yabancı kelimelerin kullanım durumu ne düzeydedir?
2. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında terimlerin kullanım durumu ne düzeydedir?

3. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında deyimlerin kullanım durumu ne düzeydedir?
4. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerinin kullanım durumu ne düzeydedir?
5. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kalıp sözlerin kullanım durumu ne düzeydedir?
6. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelerin kullanım durumu ne düzeydedir?

Yöntem

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, araştırılması amaçlanan olgu veya olaylar hakkında bilgi veren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda MEB 2018-2019 eğitim öğretim yılı 6. sınıfta okutulan sosyal bilgiler ders kitabındaki söz varlığı öğeleri incelenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri 2018 yılından itibaren 5 yıl süreyle kullanımı MEB tarafından uygun görülen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilmiştir. Bu kitap sadece okutulacak metinleri içermektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal bilgiler ders kitabı

Ders kitabı	Yayın yılı	Yazarlar	Yayıncı kuruluş
6. sınıf	2018	Faruk Gökalep Yılmaz Hasan Bayraktar Mustafa Kemal Özden Murat Akpınar Ömer Evin	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Tablo 1’de verilen sosyal bilgiler ders kitabındaki metinler söz varlığı unsuru olarak atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, (Batı kökenli) yabancı kelimeler ve terimler (Karadağ, 2019; Gökdayı, 2008; Baş, 2011; Özbek, 2015; Yılmaz ve Doğan, 2014) açısından veri olarak toplanmış ve incelenmiştir. Bu veriler TDK’nın Türkçede Batı Kökenli Kelimeler

Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ile Bilim ve Sanat Terimler Sözlüğü kullanılarak elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

6. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabının incelenmesi amacıyla elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara veya ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu şekilde birbirine benzeyen veriler, söz varlığını oluşturan atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, (Batı kökenli) yabancı kelimeler ve terimler çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Bu kategorileri oluşturan kelimeler, öğrenme alanları “Birey ve Toplum” (1), “Kültür ve Miras” (2), “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” (3), “Bilim, Teknoloji ve Toplum” (4), “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” (5), “Etkin Vatandaşlık” (6), “Küresel Bağlantılar” (7) şeklinde rakamlar ile kodlanarak verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmaya konu olan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen veriler ve yorumlamalara yer verilmiştir. Söz varlığına ilişkin unsurlar Batı kökenli yabancı kelimeler, terimler, deyimler, atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözler kategorileri altında verilmiştir.

Batı Kökenli Yabancı Kelimeler

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki yabancı kelimelerin mevcut durumu TDK'nın “Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü” dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Kelimelerin kökenleri “Alm. Almanca; Bulg. Bulgarca; Erm. Ermenice; Fr. Fransızca; İng. İngilizce; İsp. İspanyolca; İt. İtalyanca; Lat. Latince; Mac. Macarca; Port. Portekizce; Rus. Rusça; Rum. Rumca; Sırp. Sırpça; Sl. Slavca; Yun. Yunanca” şeklinde ilişkilendirilmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen Batı kökenli kelimelere ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen Batı kökenli kelimelere ilişkin bulgular

Sıra No	Kelime	Kökeni	Öğrenme alanı	Sıra No	Kelime	Kökeni	Öğrenme alanı
1	Adres	Fr.	1,4	131	Mango	Port.	3
2	Afiş	Fr.	1,5	132	Marka	İt.	4,7
3	Ajans	Fr.	2,7	133	Market	İng.	1
4	Alfabe	Fr.	2	134	Medya	İng.	1,6,7
5	Alo	Fr.	1,5,6	135	Meridyen	Fr.	3
6	Alüvyon	Fr.	3	136	Mersin	Rum.	3
7	Alüminyum	Fr.	3,5	137	Mesaj	Fr.	2
8	Alternatif	Fr.	5	138	Metal	Fr.	4,5,7
9	Ambalaj	Fr.	6	139	Meteorolojik	Fr.	4
10	Anket	Fr.	4	140	Metre	Fr.	3
11	Antantı	Fr.	7	141	Mikrop	Fr.	4
12	Antropoloji	Fr.	4,7	142	Minyatür	Fr.	2
13	Apartman	Fr.	1	143	Mobilya	İt.	1,5,7
14	Arkeoloji	Fr.	2,4	144	Model	Fr.	6
15	Arkeolog	Fr.	2,4	145	Monarşi	Fr.	6
16	Asansör	Fr.	4	146	Motif	Fr.	1,2
17	Astronomi	Fr.	4	147	Motor	Fr.	7
18	Atölye	Fr.	2,5	148	Müzik	Fr.	1,2,4
19	Atmosfer	Fr.	5	149	Müze	Fr.	2
20	Avukat	Fr.	1	150	Nanoteknoloji	İng.	4
21	Baraj	Fr.	5	151	Nanorobot	İng.	4
22	Bandrol	Fr.	4	152	Navigasyon	Fr.	3
23	Barkot	İng.	4	153	Oksijen	Fr.	5
24	Bisküvi	Fr.	5	154	Oligarşi	Fr.	6
25	Biyoloji	Fr.	4	155	Operasyon	Fr.	4
26	Boksit	Fr.	5	156	Organizasyon	Fr.	4
27	Bor	Fr.	5	157	Otel	Fr.	5
28	Çar	Rus.	6	158	Otizm	Fr.	1
29	Çay	Çince	5,7	159	Otobüs	Fr.	6
30	Ceket	Fr.	2	160	Otomobil	Fr.	4,5,7
31	Çete	Bulg.	2, 4, 7	161	Otopark	Alm.	6
32	Çimento	İt.	5	162	Otorite	Fr.	6
33	Çip	İng.	1, 5	163	Paket	Fr.	7
34	Defne	Rum.	3	164	Palet	Fr.	6
35	Demokrasi	Fr.	6	165	Pano	Fr.	4,6
36	Desen	Fr.	1,2	166	Pantolon	Fr.	2
37	Deterjan	Fr.	5	167	Pansiyon	Fr.	7
38	Diplomasi	Fr.	7	168	Papa	İt.	2
39	Disiplin	Fr.	2	169	Paragraf	Fr.	4
40	Dinamo	Fr.	5	170	Paralel	Fr.	3
41	Doktor	Fr.	1	171	Paralimpik	İng.	6
42	Domates	Rum.	4	172	Parfüm	Fr.	2
43	Ekonomi	Fr.	3,4,5,6	173	Parti	Fr.	6
44	Ekonomik	Fr.	1,2,7	174	Patent	Fr.	2,4,6,7
45	Ekvator	Fr.	3	175	Patron	Fr.	5
46	Ekvatorial	Fr.	3	176	Personel	Fr.	5,6
47	Elektrik	Fr.	4,5,7	177	Petrol	Fr.	3,5,7
48	Elektronik	Fr.	1,4,5	178	Pil	Fr.	4
49	Endüstri	Fr.	5	179	Pilot	Fr.	1,3,5

50	Enerji	Fr.	5,7	180	Plastik	Fr.	5,7
51	Entriya	Fr.	2,	181	Plato	Fr.	3
52	Erozyon	Fr.	4,5	182	Politika	İt.	2,5,7
53	Etiket	Fr.	4	183	Popüler	Fr.	7
54	Etnik	Fr.	1	184	Portakal	Fr.	3,5
55	Fabrika	İt.	3,4,5	185	Potansiyel	Fr.	3,5
56	Faktör	Fr.	4	186	Pozitif	Fr.	6
57	Faks	İng.	1	187	Pratik	Fr.	4
58	Fakülte	Fr.	7	188	Prences	Fr.	2
59	Fasulye	Rum.	5	189	Problem	Fr.	1,4
60	Fatura	İt.	5	190	Profesyonel	Fr.	1
61	Fayans	Fr.	5	191	Program	Fr.	4,6,7
62	Federasyon	Fr.	7	192	Proje	Fr.	1,2,3,4,5,6,7
63	Figür	Fr.	7	193	Prototip	Fr.	4
64	Firma	Fr.	4,	194	Psikoloji	Fr.	4
65	Fiş	Fr.	4,5,	195	Pusula	İt.	2
66	Fizik	Fr.	3,4,	196	Radar	İng.	4
67	Fosil	Fr.	5	197	Radyo	Fr.	4,6
68	Fotoğraf	Fr.	1,4	198	Rafineri	Fr.	3
69	Futbol	İng.	1	199	Rafting	İng.	5
70	Füze	Fr.	4	200	Rapor	Fr.	3,4
71	Gaz	Fr.	5	201	Reçine	Rum.	5
72	Gazete	İt.	4,6	202	Referandum	Fr.	6
73	Geometri	Fr.	2	203	Reklam	Fr.	5
74	Grafik	Fr.	3	204	Rekor	Fr.	5
75	Greyfurt	İng.	5	205	Rezerv	Fr.	5
6	Grup	Fr.	1,2,3,4,5 ,6, 7	206	Robot	Fr.	4
77	Gübre	Rum.	5,7	207	Rol	Fr.	1,2,6,7
78	Gümrük	Rum.	7	208	Salça	İt.	5
79	Halter	Fr.	1	209	Santral	Fr.	4,5
80	Hidroelektrik	Fr.	4,5	210	Sektör	Fr.	4,5
81	Hipotez	Fr.	4	211	Sembol	Fr.	2,4
82	Hristiyan	Rum.	2	212	Seramik	Fr.	5
83	İllegal	Fr.	6	213	Servis	Fr.	1
84	İmparator	İt.	2,6,4	214	Sinema	Fr.	4
85	İnovasyon	İng.	4	215	Sığla	Rum.	5
86	Jeotermal	Fr.	5	216	Sigorta	İt.	2
87	Jet	İng.	5	217	Sistem	Fr.	2,4,5,6
88	Kakao	Fr.	3	218	Sivil	Fr.	6
89	Kampanya	İt.	1	219	Slogan	Fr.	7
90	Kaptan	İ.	3	220	Sosyal	Fr.	1,4,5,6,7
911	Karbondioksit	Fr.	5	221	Sosyolog	Fr.	4
92	Karekod	İng.	4	222	Sosyoloji	Fr.	1,4
93	Kategori	Fr.	6	223	Sosyoekonomik	Fr.	1
94	Kaucuk	Fr.	7	224	Spor	Fr.	1,5,6
95	Kilometre	Fr.	3	225	Statü	Fr.	7
96	Kiraz	Rum.	5	226	Step	Fr.	3
97	Kiremit	Rum.	5	228	Stratejik	Fr.	7
98	Klavye	Fr.	4	229	Süper	Fr.	4
99	Kod	Fr.	4	230	Şampiyon	Fr.	6
100	Kombina	Fr.	5	231	Şampol	Mac.	6
101	Kompozisyon	Fr.	1	232	Şema	Fr.	4,5
102	Konserve	Fr.	5	233	Şövalye	Fr.	2
103	Kontrol	Fr.	4	234	Tablet	Fr.	4

104	Koordinatör	Fr.	4	235	Tablo	Fr.	1,2,3
105	Koordinasyon	Fr.	2,7	236	Tank	Fr.	6
106	Koridor	Fr.	2	237	Teknik	Fr.	1,2
107	Korsan	İt.	1,4	238	Teknoloji	Fr.	1,4,6
108	Kozmetik	Fr.	5	239	Tekstil	Fr.	4,5,7
109	Kral	Sırp.	2	240	Telefon	Fr.	1,4,5
110	Kreş	Fr.	6	241	Teleskop	Fr.	4
111	Kriter	Fr.	4	242	Televizyon	Fr.	1,4,6,7
112	Kriz	Fr.	7	243	Temel	Rum.	4,7
113	Krom	Fr.	5	244	Teokrasi	Fr.	6
114	Kulüp	Fr.	1	245	Termik	Fr.	5
115	Kültür	Fr.	1,2,4,5,7	246	Terör	Fr.	4
116	Kültürel	Fr.	2	247	Test	İng.	4
117	Kümes	Rum.	5	248	Tiyatro	İt.	6
118	Lamba	Rum.	5	249	Tolerans	Fr.	6
119	Lastik	Fr.	5	250	Ton	Fr.	6
120	Lazer	Fr.	4	251	Trafik	Fr.	1,4
121	Lavanta	İt.	3	252	Tren	Fr.	2,7
122	Limon	Rum.	3,5	253	Tropikal	Fr.	3
123	Linyit	Fr.	3,5	254	Tuğla	Rum.	5
124	Liste	Fr.	7	255	Turist	Fr.	4,5
125	Lojman	Fr.	7	256	Turizm	Fr.	3,4,5
126	Madalya	İt.	6	257	Türbin	Fr.	4,5
127	Makarna	İt.	5	258	Üniversite	Fr.	1,5,7
128	Maki	Fr.	3	259	Vagon	Fr.	7
129	Makine	İt.	4,5,7	260	Veteriner	Fr.	2
130	Mandalina	İt.	3,5	261	Vizyon	Fr.	4

Tablo 2 incelendiğinde Batı kökenli kelimelerin sosyal bilgiler ders kitabında önemli ölçüde kullanıldığı ve bu kelimelerin büyük çoğunluğunun Fransızca kökenli olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Batılılaşmada Fransız örneğinin seçilmesinin önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nde askeri yeniliklerin çoğunun Fransız subaylarca yürütülmesi, Fransızcanın yabancı dil dersi olarak okutulması, Fransız Conseil d'Etat (Şurayı Devlet) gibi kurumların benzerlerinin kurulması, Paris'e öğrenci gönderilmesi ve bu öğrencilerin daha sonra eğitim politikaları üzerinde etkili olmaları, Galatasaray Sultanisinin açılması gibi nedenler Türk Eğitim Sistemi üzerinde Fransızcanın etkisini artırmış ve günümüzde de bu etkisini devam ettirmektedir (Ergün, 1990, s.56). Halkın günlük yaşamda kullandıkları kelimelerde ise Rumcanın etkinliği ortaya çıkmaktadır. Anadolu topraklarının fethi ile birlikte Türklerin gittikçe yerleşik hayata geçmesi ve karşılaşılan durumlara ilişkin birlikte yaşadıkları Rumlarla karşılıklı

etkileşimleri, Rumcanın kullanılan günlük dil üzerinde etkisinin olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Terimler

Sosyal bilgiler dersi, sosyal ve beşerî bilimlerden oluşturulmuş bir müfredat dersi olduğundan bu disiplinlere ait terimlere yer verilmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen terimler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen terimlere ilişkin bulgular

Sıra no	Terim	Bilim dalı	Sıra no	Terim	Bilim dalı	Sıra no	Terim	Bilim dalı
1	Kimlik	Psikoloji	22	Yön	Coğrafya	43	İstek	
2	Birey		23	Yer		44	İhtiyaçlar	
3	Düşünce		24	Çevre		45	Üretim	
4	Duygu		25	Hava olay		46	Dağıtım	
5	Sorumluluk		26	Hava durumu		47	Tüketim	
6	Davranış		27	Afet		48	Gelir	
7	Rol		28	Doğal ortam		49	Gider	
8	Akrabalık	Antropoloji	29	Beşerî ortam		50	İthalat	
9	Gelenek		30	İklim		51	İhracat	
10	Değer		31	Sosyal etkileşim	Sosyoloji	52	Kronoloji	Tarih
11	Dil		32	Grup		53	Benzerlik	
12	Aile		33	Kurum		54	Farklılık	
13	Giyim		34	Sosyal örgüt		55	Değişme	
14	Din		35	Yurttaşlık	Siyaset bilimi	56	Süreklilik	
15	Kültür		36	Ulusal egemenlik		57	Nedensellik	
16	Kültürel öge		37			58	Ulus	
17	Kanıt		38	Katılım		59	Liderlik	
18	Kültürel farkındalık		39	Kamuoyu		60	Savaş	
19	Yerleşme	Coğrafya	40	Demokrasi		61	Güç	
20	Nüfus		41	Para	Ekonomi	62	Kaynak	
21	Bölge		42	Bütçe		63	Yüzyıl	

Tablo 3 incelendiğinde sosyal bilgiler dersini oluşturan çeşitli disiplinlerine ait terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum hem sosyal bilgiler dersinin içerik yönünden kelime zenginliğini ifade etmektedir hem de öğrencilerin kelime hazineleri için eşsiz bir fırsat sunduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu terimlerin doğru olarak

öğretilmesinin içerikte anlamsal olarak doğru verilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Deyimler

İncelenen sosyal bilgiler ders kitabı söz varlığını oluşturan deyimlere yer vermiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen deyimler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen deyimlere ilişkin bulgular

Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı	Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı	Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı
1	Ad koymak	2	74	Hayata geçirmek	4	147	Sarf etmek	7
2	Adım atmak	7	75	Hayırlı olsun	6	148	Sarf etmek	7
3	Aklını kullanmak	4	76	Hicret etmek	2	149	Satış yapmak	5
4	Allah'a emanet ol	1	77	Hiç saymak	1	150	Saygı duymak	2
5	Allah akıl versin	1	78	Hizmet vermek	4	151	Saygı göstermek	2,6
6	Allah başıslasın	1	79	İade etmek	4	152	Sebeup olmak	3
7	Arama yapmak	6	80	İcat etmek	4	153	Seçim yapmak	6
8	Araya getirmek	4	81	İddia etmek	6	154	Selam vermek	1,2
9	Arz etmek	1,6	82	İfade etmek	2,3,6	155	Serbest bırakmak	2
10	Arzu etmek	6	83	İhlal etmek	6	156	Soğukkanlı olmak	5
11	Ayak basmak	1	84	İhmal etmek	3	157	Sohbet etmek	1
12	Baskın düzenlemek (yapmak)	4	85	İkramda bulunmak	2	158	Sokağa çıkmak	6
13	Başkanlık etmek	2	86	İlan etmek	6,7	159	Son vermek	2,6
14	Bir çatı altında olmak	2	87	İleri gelmek	2	160	Sona ermek	2,3
15	Bir araya gelmek	1	88	İleri sürmek	6	161	Söz konusu	1
16	Bayrak asmak	1	89	İnşa etmek	1,2,4,7	162	Söz sahibi olmak	2
17	Bedel vermek	7	90	İntikam almak	2	163	Söz kesmek	2
18	Bitap düşmek	1	91	İstişare etmek	2	164	Sözü geçmek	2
19	Birlik olmak	1	92	İsyan etmek	2	165	Şehit edilmek	2
20	Bilgi edinmek	1	93	İş yapmak	1	166	Tabi olmak	2

21	Cesaret göstermek	2	94	İtaat etmek	2	167	Tahlil etmek	4,7
22	Çaba göstermek	1, 6	95	İtibar etmek	2	168	Tahmin etmek	2,4,7
23	Dâhil olmak	6	96	İtiraz etmek	6	169	Takip etmek	2,4
24	Davet etmek	2	97	İzin istemek/almak	1, 4	200	Taklit etmek	4
25	Devam etmek	1,2,3, 4,5,6, 7	98	Kabul etmek	2,4,6	201	Talep etmek	1
26	Değer vermek	1	99	Kabul görmek	6	202	Tamir etmek	4
27	Destek olmak	1	100	Kapısını çalmak	7	203	Tarif etmek	3
28	Destek sağlamak	7	101	Kara bağlamak	2	204	Tavsiye etmek	2
29	Destek vermek	7	102	Karanlık çökmek	1	205	Tayin etmek	2,3
30	Dikkat çekmek	2, 6	103	Karar vermek /almak	2,4,6	206	Tedavi etmek	1
31	Dikkate almak	1	104	Karşı çıkmak	1	207	Tedbir almak	1
32	Dikkat etmek	6	105	Katkıda bulunmak	5,6,7	208	Teklif etmek	6
33	Dikkatli dinlemek	1	106	Kayıt altına girmek	6	209	Temel atmak	2,7
34	Dikkatli olmak	4	107	Keyif vermek	2,3	210	Temsil etmek	2,6
35	Dile getirmek	1,2	108	Kılıç çekmek	2	211	Tercih etmek	3
36	Dışarı çıkmak	2,6	109	Kına yakmak	1	212	Terk etmek	2
37	Dört bir yandan	1	110	Kız istemek	1	213	Tesis etmek	2,7
38	Diz çökmek	2	111	Kolları sıvamak	6	214	Tespit etmek	4
39	Dünya çapında	7	112	Komuta etmek	2,6	215	Test etmek	4
40	El ele vermek	6	113	Kontrol etmek	2	216	Teşekkür etmek	6
41	El koymak	6	114	Korumaya almak	6	217	Teşkil etmek	2
42	Elde etmek	2, 4, 6, 7	115	Konuşma yapmak	1	218	Titiz olmak	5
43	Elde tutmak	4	116	Kucak açmak	7	219	Unutuvermek	6
44	Ele almak	4, 6	117	Kulaç atmak	6	220	Uygun görmek	6
45	Ele geçirmek	2,4	118	Mağlup etmek	2	221	Üstesinden gelmek	1
46	Engel olmak	2	119	Maruz kalmak	2	222	Uygun bulmak	6
47	Esir düşmek	7	120	Meydana gelmek	1,2, 6	223	Üstün görmek	2
48	Esir almak	2	121	Mezardan çıkartmak	2	224	Vergiye bağlamak	2
49	Esir olmak	7	122	Misafir etmek	2	225	Vesile olmak	1
50	Etkili olmak	3,6	123	Muamele görmek	6	226	Yardım etmek	1,2

51	Eve çıkmak	1	124	Mücadele etmek	2,6	227	Yasa	6
52	Faaliyette bulunmak	7	125	Müdahale etmek	5	228	çıkartmak	6
53	Fark etmek	1, 4, 6	126	Mümkün olmak	7	229	Yasa koymak	6
54	Gayret göstermek	6	127	Müracaat etmek	1	230	Yatırım yapmak	5,7
55	Geçit vermek	1	128	Neden olmak	3,4,5,6	231	Yediden yetmişe	6
56	Gelin almak	1	129	Ne olur?	5	232	Yemek vermek	1
57	Göç etmek	2	130	Ortadan kaldırmak	6	233	Yer almak	1,3,5,6
58	Görev almak	7	131	Ortaya çıkmak	3,6	234	Yer	2
59	Görüş bildirmek	4, 6	132	Ortaya çıkartmak	1,3,4	235	kaplamak	2
60	Gösteri yapmak	6	133	Ortaya koymak	2	236	Yer öpmek	2
61	Gözüünü açmak	6	134	Oy vermek	6	237	Yerinde kalmak	1
62	Güvence altına almak	6	135	Önem vermek	2,7	238	Yerini almak	6
63	Haber almak	6	136	Önlem almak	1	239	Yerine getirmek	5,6
64	Hak etmek	7	137	Örnek almak	1	240	Yok etmek	2,5
65	Hak kazanmak	7	138	Örnek olmak	1,6,7	241	Yok olmak	2
66	Hak vermek	6	139	Örnek vermek	1,4,6	242	Yol açmak	1
67	Hâkim olmak	2	140	Pişman olmak	2	243	Yola çıkmak	2,3,4,6
68	Halini almak	3	141	Rahat(sız) etmek	2	244	Yol yapmak	3
69	Hakkı tanımak	6	142	Rekor kırmak	6	245	Yüzü gülmek	1
70	Haline gelmek	3, 4	143	Rol almak	7	246	Zarar görmek	1
71	Hamd etmek	6	144	Rol oynamak	1,6	247	Zarar vermek	1
72	Hareket etmek,	1, 6	145	Sabırlı olmak	7	248	Zinde tutmak	4
73	Harekete geçmek	2	146	Sahip olmak	1,3,7		Ziyaret etmek	2
							Zorunda kalmak	2

Tablo 4 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının deyimler açısından zengin olduğu görülmektedir. Türkçede deyimler sayısal yönden diğer söz varlıklarına göre belirli çokluk gösterir (Apaydın, 2010:56). Bu durumun çalışmaya konu olan sosyal bilgiler ders kitabına yansıdığı söylenebilir. Ayrıca çalışmanın deyim açısından zengin olmasının 6. sınıf Türkçe Ders Programında (TDP) “Söz varlığı” başlığı altında “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler” kazanımını da

karşıladığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında deyimlere yer verilmesinin metin içeriğinin anlaşılmasında önemli bir işlev gördüğü söylenebilir.

Atasözleri

Söz varlığı içerisinde yer alan atasözlerinin araştırma kapsamında incelenen sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda tespit edilen atasözleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen atasözlerine ilişkin bulgular

Sıra no	Atasözü	Öğrenme alanı
1	Doğrunun yardımcısı Allah'tır.	1
2	Aldatayım diyen aldanır.	1

Tablo 5 incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitabının atasözleri açısından yetersiz olduğu ön plana çıkmaktadır. Hâlbuki 6. sınıf Türkçe Ders Programı'nda "Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler" kazanımına yer verilmişken sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerine yeterli seviyede yer verilmeyişi bir eksiklik olarak yorumlanmıştır.

Kalıp Sözler

Sosyal bilgiler ders kitabında kalıp sözlere yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen kalıp sözlere Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde kalıp sözlere verildiği görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimi içermesi ve öğrencilerin günlük hayatlarında kurdukları sözlü iletişim becerileri açısından kalıp sözlerin verilmesi söz varlığı açısından olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen kalıp sözler ilişkin bulgular

Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı	Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı	Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı
1	Barış içinde yaşamak	1	9	Maalesef	3	17	Selam	1,2
2	Buyuruyor ki	2,7	10	Mesele	1,6,7	18	Söz konusu olmak	1
3	Buyurun	1	11	Neden olmak	1,3,6	19	Teşekkür ederim	1
4	Buyurdu ki	2	12	Ne yapardın?	6	20	Ya da	2,3,4
5	Dikkat	2	13	Ne olursa olsun	6	21	Yani	1,2,3,6,7
6	Dikkat etmek	3	14	Örnek	1,2,3,4 5,6,7	22	Yemin edince	2
7	Efendim	2	15	Örneğin	1,6	23	Yok olmasın diye	2
8	Hayırlı olsun	6	16	Ön yargı	1			

İkilemeler

Sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelere yer verildiği görülmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen ikilemeler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde ikileme unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. Öğrencilerin kendi düşüncelerini, fikirlerini ve duygularını ifade etmelerinde kullanabilecekleri pekiştirme örneklerine yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelere yer verilmesi öğrencinin söz varlığı açısından olumlu görülmektedir.

Tablo 7. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen ikilemelere ilişkin bulgular

Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı	Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı	Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı
1	Adı sanı	2	20	İlim ve sanat	2	39	Pek çok	1
2	Alıp satmak	2	21	Hemen hemen	3	40	Renge renk	
3	Ana babaya	7	22	Kadın erkek	6	41	Sabahtan akşama	1
4	Araç gereç	4	23	Kendi kendine		42	Seve seve	
5	Ayrı ayrı	6	24	Kendi kendisi	6	43	Sık sık	1,6
6	Baş başa	1	25	Karşı karşıya	2	44	Tek tek	1
7	Boydan boya	2	26	Kayıtsız şartsız		45	Toz duman	2
8	Boyu posu	2	27	Konar-göçer	2	46	Türk İslam	2
9	Canlı cansız	3	28	Kuşaktan kuşağa		47	Yanı sıra	2,3,6,7
10	Cennet cehennem	2	29	Kültür-medeniyet	2	48	Yanı başı	7
11	Çanak çömlek	2,3	30	Maddi-manevi	3	49	Yavaş yavaş	2
12	Davul zurna	1	31	Muhacir Ensar	2	50	Yazlık ve kışlık	2
13	Doğu-batı	2,3	32	Nesilden nesile	1	51	Yediden yetmiş	6
14	Ekip biçme	2	33	Ok yay	2	52	Yemyeşil	3
15	El ele (vermek)	6	34	Okuma yazma	2	53	Yer yön	3
16	Gece gündüz	2,3	35	Olursa olsun	1,4	54	Yük yük	2
17	Gelip geçici	7	36	Olup biteni	2	55	Zaman zaman	1,2
18	Giyim kuşam	7	37	Olup olmadığını	1,5	56	Usta çırak	1
19	İç içe	7	38	Ordu millet	2			

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. SBDÖP'nin Türkçenin söz varlığıyla ilgili doğrudan bir amaca veya sınıf düzeyinde bir kazanıma yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında ise Türkçenin söz varlığına doğrudan dikkat çekebilecek herhangi bir açıklamanın olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler dersi çoklu disiplinden oluşturulan bir

ders niteliği taşıdığından söz varlığı açısından zengin bir niteliğe sahip olduğu düşünülebilir.

6. sınıf TDÖP “Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır” (MEB, 2019a, s.27) kazanımına yer verildiği görülmektedir. Bu kazanım doğrultusunda tespit edilen Batı kökenli kelimelerin dilimiz yerleştiği bir ifadesi olarak kabul edilmiştir. Türkçede kullanılan yabancı kelimelerin 9. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsça kökenli, 19. yüzyıldan itibaren ise ağırlıklı olarak Fransızca ve İngilizce kökenli kelimelerin kullanımının olduğu bilinmektedir. Tanzimat ile başlayan modernleşme politikaları, eğitim için batıya özellikle Fransa’ya gönderilen öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde üst düzey bürokrat olarak eğitim politikaları üzerinde etkili olmaları, teknolojik ve bilimsel gelişmeler Batı kökenli kelimelerin özellikle Fransızcanın gittikçe Türkçenin söz varlığı içerisinde daha çok yer almasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 264 Batı kökenli kelimenin kullanılmasının nedeni olarak görülmüştür. Kurudayıoğlu (2011) çalışmasında bir öğrenciye ortaokulu sürecinde 1000 ile 2000 temel kelime öğretilmesi gerekmektedir. Arslan-Kutlu (2006) çalışmasında Türkçe ders kitaplarında geçen toplam yabancı kelime sayısı 42’dir. Bu çalışmalarının sonucuna göre sosyal bilgiler ders kitabındaki Batı kökenli kelimelerin büyük bir yekûn tuttuğu sonucuna varılmıştır.

Sosyal bilgiler dersinin farklı disiplinlerden oluşması ve bu disiplinlere ait terimlere yer verildiği sonucuna varılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabını terimler açısından zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Bu disiplinlere ait terimlerin verilmesi öğrencilerin düşünce ve duygularını ifade etmede büyük bir fırsat olanağı sağlamaktadır. Ayrıca öğrencilerin bu terimleri edinmeleri bu disiplinlere ilişkin bilgilerini, becerilerini ve tutumlarını geliştirmelerine fırsat oluşturacağını düşündürmektedir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında söz varlığının önemli unsurlarından biri olan atasözlerine neredeyse hiç yer verilmediği sonucuna varılmıştır. Kültürün bir aktarıcısı olan ve geçmişin gelecekteki ufuk işlevini gören atasözlerine nerede ise hiç yer verilmeyişi ders kitabının bir eksikliği olarak görülmektedir. Bu duruma göre değerler öğretimi açısından bile sosyal bilgiler ders kitaplarının atasözlerini kullanım açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Türkçe ders kitaplarında

atasözlerinin %0,07 olması durumuna (Apaydın, 2010) göre yeterli düzeyde görülebilir. Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında, kelime hazinesi açısından herhangi bir değerlendirme yapılmadığını (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010) görüşüne göre de sosyal bilgiler ders kitaplarının da atasözleri açısından herhangi bir değerlendirme tabii tutulmadığı söylenebilir. Arslan-Kutlu (2006) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında 26 atasözü, Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe ders kitabı metinlerinde en fazla 3 atasözü, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 2 atasözüne yer verildiği sonuçlarına göre yeterli düzeyde görülebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında söz varlığı unsurlarından deyimlere yeterli düzeyde yer verildiği sonucuna varılmıştır. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe ders metinlerinde en fazla 262 deyim, Doğru (2008)'nin çalışmasında Türkçe ders kitaplarının her birinde ortalama 90 deyim, Arslan-Kutlu (2006) araştırmasında 347 deyim, Turhan (2010) Türkçe ders kitaplarında en fazla 246 deyim olduğu sonuçlarına göre yeterli olduğu varsayılabilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ilişkili sözlere (kalıplaşmış sözler) az da olsa yer verildiği sonucuna varılmıştır. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe metinlerde en fazla 14 ilişkili söz varlığı sonucuna göre sosyal bilgiler ders kitabının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Fakat Apaydın (2010)'un çalışmasında 8 kalıplaşmış söze, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 10 kalıplaşmış söze yer verdiği sonuçlarına göre de sosyal bilgiler ders kitabının daha zengin söz varlığına sahip olduğu ifade edilebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelerin yer aldığı görülmüştür. Ders kitabında ikilemelerin sayısı deyimlerin sayısından daha azdır. Bu durum Apaydın (2010)'ın çalışmasının sonucuyla örtüşmektedir. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe metinlerde en fazla 57 ikileme, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 85 ikileme olduğu sonuçlarına göre yeterli olduğu söylenebilir. Araştırmanın bulgularından hareketle aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında var olan söz varlığı bir nitelik unsuru olarak ders kitaplarının içeriğinde belirgin bir şekilde yer verilebilir.

2. Sosyal bilgiler dersi farklı disiplinlerden oluştuğu için söz varlığı açısından çok zengin içeriğe sahip olmasına ve bu unsurların öğretimine yer verilmelidir.
3. Ders kitaplarına alınan metinlerin söz varlığını kazandırılmasında oldukça etkili olduğundan her okunan metinde yeni söz varlığı unsurlarına bilinçli olarak yer verilebilir.
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin günlük hayatlarında çokça karşılaştıkları ve onlara kendilerini ifade etmelerinde kolaylık sağlayacak atasözlerine ve deyimlere, kalıp sözlere ve ilişkili sözlere daha sık yer verilebilir.
5. Sosyal bilgiler ders kitabında Batı köken kelimelerin sıklığını giderebilecek kavramlar kullanılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Presence of Turkish in the 6th Grade Social Studies Textbook

*

Memet Kuzey
Bayburt University

Children are born in families as social beings. Family plays a critical role in their socialization and upbringing, as the family provides everything children need. Family refers to an environment in which the child communicates and develops her first ideas about what she sees around her. Family's education level, socioeconomic status, occupational diversity of family members and so on. It can have an effect on the child's vocabulary. Schools are one of the most important environments that affect children's language acquisition. Schools are places that offer children the opportunity to develop purposeful vocabulary. Schools include language acquisition processes according to the programs that are guides and guides of education. Textbooks are one of the most important tools in the implementation of these programs in schools. For this reason, they are of great importance for the student's vocabulary acquisition.

It is obvious that social studies textbooks also have an important place in the acquisition of vocabulary elements of students. Because social studies course is an interdisciplinary course, it also includes the elements of speech related to these disciplines. In terms of research, it is important to see how the vocabulary is included in the textbooks. In this context, the problem statement of the research is to investigate the characteristics of the content in the 6th grade social studies textbook in terms of this vocabulary. The purpose of the study is to determine the elements of Turkish vocabulary (foreign words, terms, idioms, proverbs, duplications and stereotypes) in the 6th grade social studies textbook, which was renewed according to the 2018 Social Studies Curriculum. In this context, the following questions were sought.

1. What is the level of use of foreign words of Western origin in the 6th grade social studies textbook?

2. What is the level of usage of the terms in the 6th grade social studies textbook?
3. What is the level of use of idioms in the 6th grade social studies textbook?
4. What is the level of use of proverbs in the 6th grade social studies textbook?
5. What is the usage level of the stubs in the 6th grade social studies textbook?
6. What is the level of use of reduplications in the 6th grade social studies textbook?

The vocabulary of Turkish in the 6th grade social studies textbook was carried out by document analysis, which is one of the qualitative research methods. The data of the research were obtained from the 6th grade social studies textbook, whose use was approved by the Ministry of National Education for 5 years as of 2018. The data obtained in order to examine the 6th grade social studies textbook were analyzed by using content analysis.

The findings of the research were obtained as a result of the analysis of the data obtained from the 6th grade social studies textbook. The findings are included under the categories of foreign words, terms, idioms, proverbs, reduplications and phrases of Western origin.

The modernization policies that started with the Tanzimat, their influence on the education policies as senior bureaucrats when the students who were sent to the west, especially France and returned to their countries for education, are seen as the reason why the words of western origin, especially French, are increasingly included in the Turkish vocabulary. As a result of these developments, it is thought that a total of 264 Western-origin words were included in the 6th grade social studies textbook, and especially French-originated words had a large place. According to these findings, it was concluded that the words of Western origin in the social studies textbook have a large sum.

It was concluded that the social studies course consists of different disciplines and that terms belonging to these disciplines are included. The social studies textbook is a rich resource in terms of terms. Giving terms belonging to these disciplines provides a great opportunity for students to express their thoughts and feelings. In addition, it suggests that students'

acquisition of these terms will create an opportunity to improve their knowledge and skills regarding these disciplines and to develop a positive attitude.

It was concluded that proverbs, which are one of the important elements of vocabulary, are almost never included in the 6th grade social studies textbook. It is seen as a shortcoming of the textbook that the proverbs of the past, which are a transmitter of culture and serve as a horizon for the future, are almost never included. According to this situation, it can be said that even in terms of teaching values, social studies textbooks are insufficient in terms of using proverbs.

It was concluded that idioms, one of the elements of vocabulary, were sufficiently included in the 6th grade social studies textbook. It was concluded that related words (stereotypes) were included in the 6th grade social studies textbook. On this subject, it can be said that the social studies textbook has a richer vocabulary. It has been observed that there are dilemmas in the 6th grade social studies textbook. The number of duplicates in the textbook is less than the number of idioms. Some suggestions have been made based on the findings of the research.

1. The vocabulary that exists in the preparation of social studies textbooks can be clearly included in the content of the textbooks as an element of quality.
2. Since the social studies course consists of different disciplines, it should have a very rich content in terms of vocabulary and the teaching of these elements should be included.
3. Since the texts taken into textbooks are very effective in gaining vocabulary, new vocabulary elements can be included consciously in each text.
4. In social studies textbooks, proverbs and idioms, phrases and related words that students encounter a lot in their daily lives and make it easier for them to express themselves can be used more frequently.

Concepts that can eliminate the frequency of western words can be used in the social studies textbook.

Kaynakça / References

- Apaydın, N. (2010). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan-Kutlu, H. (2006). MEB ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 27-61.
- Değirmenci, Y., Kuzey, M. ve Yetişensoy, O. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında afet bilinci ve eğitimi. *e-kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 33-46.
- Demir, C. (2016). Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 141-161.
- Demirel, Ö. (2019). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğru, A. (2008). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında deyimler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies (Sözlük Özel Sayısı)*, 4(4), 1025-1055.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilgi*, 44, 89-110.
- Gülersoy, A. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), 8-26.
- Kaban, A. ve Bulut, A. (2020). Atasözü ve deyimlerin çoklu materyalleriyle somutlaştırılmasının okul öncesi eğitime etkisi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 2684-2709.
- Karabacak, N. ve Turan, İ. (2007). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarının sınıf öğretmen adaylarına göre değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 209-233.
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15(27), 423-436.
- Karagöl, E. ve Tarakçı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Kaya, E. (2008). *İlköğretim II. kademe Türkçe ders kitaplarında sözcük varlığı incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebi türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255.
- Keklik, S. (2011). Türkçede on bir yaşına kadar çocuklara öğretilmesi gereken, birleşim gücü yüksek ilk bin kelime. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 80-95.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019b). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-çeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamalar*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019a). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Onan, B. (2016). Söz varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 210, 11-29.
- Özbek, E. (2015). Türkiye’de “söz varlığı” çalışmaları ve bunlar üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Kaynak*, 3(5), 23-38.
- Sever, R. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı örnekleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Ö. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(2), 101-115.
- Şahin, M. (2004). Etkili bir sosyal bilgiler ders kitabının nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 365-375.

- Şahin, M. (2012). Ders kitaplarının mesaj tasarımı ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(3), 129-154.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2011). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet içinde, *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (s.34-66). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turhan, H. (2010). 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, Ç. (2010). 7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M. ve Evin, Ö. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Yılmaz, T. ve Doğan, Y. (2014). 7. sınıf öğrencilerinin anlamını bilmedikleri kelimeler ve Türkçe ders kitaplarındaki kelime çalışmaları bağlamında kelime öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 279-295.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kuzey, M. (2021). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 3302-3328. DOI: 10.26466/opus.907263.